

REFORM AF KONKURRENCESTATEN SKAL GØRE DEN LEGITIM

Politiske succeser plejer ikke at mangle ophavsmænd. Men få vil tage æren og ansvaret for konkurrencestaten, selvom den markerer et højdepunkt for velfærdsstaten. Professor emeritus Ove Kaj Pedersen opfordrer i ny bog til reform af konkurrencestaten. Formålet er at lægge distance til konkurrencestatens illegitime følgesvend, det opportunistiske individ.

Af CLAUS HOLM

Selvom konkurrencestaten har leveret resultater i verdensklasse, er kritikken af den ubønhørlig. Det er et paradoks, der kan bøjes i neon. Ove Kaj Pedersen, professor emeritus, udgav i 2011 sin bestseller om konkurrencestaten, og den har lige siden fyldt meget i hans dagligdag.

Otte år og utallige debatter, konferencer og interview senere forsøger han i en ny bog med titlen *Reaktionens tid. Konkurren-*

cestaten mellem reaktion og reform at finde forklaringen på dette paradoks: Hvordan kan det være, at konkurrencestaten udløser så kraftige reaktioner, når den nu har leveret velstand og velfærd, finanspolitisk holdbarhed, lighed og tryghed?

”Konkurrencestaten var forankret i mange års forskning. Det var en analyse af udviklingen fra velfærdsstat til konkurrencestat. Formålet var på videnskabelig vis at analysere de mange forskydninger i idealer, diskurser, institutioner og organisationer, der førte velfærdsstaten i retning af en

konkurrencestat. I min nye bog lægger jeg vægt på idéernes og ideologiernes udvikling, men går også ud over det analytiske og giver faglige vurderinger og normative indspil til en idékamp, som jeg vurderer er nødvendig,” siger Ove Kaj Pedersen.

Mener du, at konkurrencestaten er værd at kæmpe for?

”Ja, og først og fremmest fordi konkurrencestaten udgør velfærdsstatens foreløbige højdepunkt. Konkurrencestaten har ikke brudt med velfærdsstatens evne til at kombinere høj vækst og stigende vel-

færd. Tværtimod. Siden konkurrencestaten tonede frem i begyndelsen af 1990'erne, er Danmark ubetinget blevet blandt de bedste lande at leve i. Men det er også blevet en politisk kampsport at gøre konkurrencestaten ansvarlig for en lang række dårligdomme: stigende ulighed, manglende arbejdslyst, folkesygdomme etc. Selvom der ikke umiddelbart er belæg for, at alle disse dårligdomme kommer fra konkurrencestaten, har det ikke hæmmet kritikken,” siger Ove Kaj Pedersen og henviser til, at konkurrencestaten er havnet i et paradoks.

”Den er ikke kun et højdepunkt for velfærdsstaten, men også et lavpunkt for statens legitimitet. Konkurrencestaten befinder sig ganske enkelt i en alvorlig legitimitetskrise. Årsagen er, at vi har forsømt at forny vores drømme om velfærdssamfundet samtidig med, at vi har kompromitteret de gamle drømme og velfærdsdyder.”

Kritik af pædagogikken

Allerede i 2010 gav Ove Kaj Pedersen i et interview udtryk for en kritisk distance til konkurrencestatens menneskeideal om det opportunistiske individ som billede på borgeren, der udnytter alle muligheder for at fremme egne interesser fremfor at tænke på fællesskabets bedste. Samtidig mente han, at opportunismen var den mest rammende beskrivelse af den livsanskuelse, der er trængt igennem efter årtiers kritik af velfærdsstaten og dens syn på mennesket som deltagende og ansvarligt.

Hvor udbredt er dette menneskesyn?

”Det opportunistiske individ er i dag ikke alene det menneskesyn, der ligger til grund for megen social regulering. Det udgør i det hele taget en udbredt forestilling hos befolkningen om, hvordan man er borger i samfundet. Opportunismen er i virkeligheden både et uforudset og et uønsket resultat af velfærdssamfundets pædagogiske eksperiment med at danne, hvad jeg kalder for den dydige medborger – en dydighed som står i modsætning til den egoistiske eller opportunistiske borger,” siger Ove Kaj Pedersen.

I bogen beskriver han, hvordan idealet om den dydige borger indebar, at alle borgere skulle være ligeværdige og opnå lige muligheder gennem velfærdsservice. Samtidig skulle borgeren frivilligt drage omsorg for sin næste og behandle ham retfærdigt. I forhold til staten skulle alle have samme sociale rettigheder. Den enkelte skulle ved hjælp af pædagogikken dannes med denne dydige karakter. Og eftersom det skulle omfatte alle, blev den individuelle identitet indlejret i en

»Konkurrencestaten befinder sig ganske enkelt i en alvorlig legitimitetskrise. Årsagen er, at vi har forsømt at forny vores drømme om velfærdssamfundet, samtidig med at vi har kompromitteret de gamle drømme og velfærdsdyder.«

Ove Kaj Pedersen

Ove Kaj Pedersens nye bog: *Reaktionens tid. Konkurrencestaten mellem reaktion og reform*

følger op på hans indflydelsesrige bog om Konkurrencestaten fra 2011.

Udgives af Informations Forlag i maj 2018

UDDRAG:

KRITIK AF VELFÆRDSSTATEN ER SOM GIFT FOR DRØMMEN OM VELFÆRDSSAMFUNDET

”Kritikken har lagt gift for drømmen, også selvom om det er drømmen, der hele tiden er lagt til grund for kritikken. Reformismen har inkluderet og integreret, men også tyndslidt de grundlæggende dyder og værdier, og gjort det sådan, at skizofreni igen er den bedste beskrivelse af, hvad der – sådan generelt – kendetegner nutidens idédebat. Hvem ved hvornår det er liberale værdier der lægges til grund for kritik, eller konservative eller socialdemokratiske eller socialistiske? Hvem ved hvornår det er værdier med fordring om gyldighed, der lægges til grund eller påstande om opportunisme uden fordringer, der gør det? I hele forløbet fra efterkrigens drøm om et velfærdssamfund til nutidens kritik af konkurrencestaten er værdier blevet kombineret, som tidligere var skarpt adskilte, stod i modsætning, og nu stillet over for en formidabel modspiller. Påstanden om opportunisme, der ikke er forbundet med fordringer om etisk handling, ej heller om gyldighed, men kun kan tages ad notam, på udsagnet om, at 'vi' jo godt ved, at alle er opportuniste, drevet af egen interesse eller kærlighed.”

fælles identitet. Projektet handlede således også om fællesskab.

Men i bogen beskriver Ove Kaj Pedersen, hvordan det pædagogiske projekt fejlede. Han forklarer:

”De pædagogiske idealer fejlede sådan set intet. Men måden, hvorpå idealerne ikke blev indløst af alle, gav brændstof til en kritik af 'afvigelse': skattesnyd, socialt bedrageri, unddragelse fra arbejdspligten, mangel på respekt for medmennesker osv. Og det er især politikerne, som har markeret, at pædagogikken ikke alene kan gøre alle til gode samfundsborgere. Der skal mere til. For erfaringen har vist, at de fleste opfører sig opportunistisk, hvis de får muligheden.”

Hvorfor blev netop pædagogikken syndebuk for kritikken?

”Måske fordi pædagogikken – og den alene – efter krigen blev tildelt den store rolle, som den der kunne danne og uddanne til et helt andet menneskesyn end før. Måske er det sådan, at fordi efterkrigstiden var karakteriseret ved et stort pædagogisk eksperiment, blev eksperimentet også efterfølgende mødt med hård kritik, da det viste sig, at pædagogikken ikke formåede at gøre alle til ansvarlige medborgere, men at der også skulle økonomiske incitamenter, styring og kontrol til. Det er påfaldende, hvordan folkeskolen og dens lærere gik fra at være feterede og ombejlede til at være nogle, man kritiserede. Den hårde politiske kritik af pædagogikken hænger måske sammen med, at der var så store forventninger til den,” siger Ove Kaj Pedersen.

Reformismen rummer opportunisme

Kritikken af drømmen om velfærdssamfundet udsprang af 1970'ernes politiske tumult. Centrum-Demokraternes leder Erhard Jakobsen langede ved jordskredsvalget i 1973 ud efter pædagogikken. I stedet for at oplyse og åbne for den enkeltes valg af egen tilværelse indoktrinerede den til en bestemt verdensopfattelse, mente han. Fremskridtspartiets leder Mogens Glistrup tegnede billedet af en gigantisk offentlig sektor og kritiserede eliten for naivt at tro på multikulturalismen med dens nationalfjendtlige og kosmopolitiske drøm om verdensborgeren. Men det var ikke kun protestpartierne, der kritiserede pædagogikken. I 1974 kritiserede undervisningsdirektør i Undervisningsministeriet og senere landsformand for det Radikale Venstre Asger Baunsbak-Jensen den marxistiske indoktrinering, som han mente fandt sted i visse børnehaver og skoler. Omvendt leverede journalisten Ejvind Larsen i bogen *Den satans stat – om de gamle partiers nederlag* fra

1974 en marxistisk kritik af velfærdsstaten, som han mente var elitens projekt.

Med disse eksempler vil Ove Kaj Pedersen pege på, at velfærdsstaten blev udsat for bestandig og hård kritik, inden den overhovedet blev realiseret. Men uanset om kritikken kom fra liberalt eller marxistisk hold, var velfærdsstatens svar på kritikken reformer. Denne evne til at inkludere kritikken gennem stadige reformer kalder Ove Kaj Pedersen 'reformisme', og han argumenterer for, at reformisme af samme grund er blevet velfærdsstatens DNA.

Hvad vil det sige, at reformisme er velfærdsstatens DNA?

"Kritikken prellede jo ikke af. I takt med at velfærdsstaten så at sige inkluderede kritikken i sig, blev det efterhånden almindeligt at acceptere, at mennesket også har egeninteresser – og at man derfor må dæmme op for opportunismen gennem regulering og styring."

Ifølge Ove Kaj Pedersen indfandt opportunismen sig i velfærdsstaten i takt med, at den f.eks. blev lagt til grund for skatteinddrivningen.

"Tænk på indførelse af kildeskatten og kampen mod 'sort arbejde'. Begge fænomener er fra 70'erne, der i 80'erne blev fulgt op af kampen mod 'socialt bedrageri'. Og endnu senere af sloganet om 'at det skulle kunne betale sig at arbejde'. Opportunismen er den bedste forklaring på, at den ideologiske kritik af velfærdssamfundet forsvandt, mens forestillingen om velfærdssnyd blev udbredt og gjort til politisk program. Og hvordan kan vi ellers forklare, at der var og er mange, der ikke påtager sig den etiske forpligtelse at tage vare på sig selv, samtidig med at de betaler skat og yder hjælp til fattige og fremmede? Eller hvorfor selv flygtninge, forfulgt af bøddler, i dag betragtes som 'opportunist' på jagt efter sociale ydelser?" spørger Ove Kaj Pedersen.

Myten må vige for indsigt

Ifølge Ove Kaj Pedersen løber vi i dag stormløb mod konkurrencestaten, samtidig med at vi ser velfærdsstaten som den gyldne fortid. Men den gyldne fortid er en myte.

"Myten virker ved at fornede nutiden og forherlige fortiden – og med den velfærdsstaten: Det var dengang, danskerne elskede hinanden og tog imod fremmede med næstekærlighed. Dengang vi alle troede på, at vi var ligeværdige og havde lige muligheder. I dag ved vi eller snarere burde vi vide bedre: at det ikke har noget at gøre med virkeligheden. Viljen til at tage ansvaret for den faktiske udvikling af velfærdsstaten har ikke

»Opportunismen er i virkeligheden både et uforudset og et uønsket resultat af velfærdssamfundets pædagogiske eksperiment med at danne, hvad jeg kalder for den dydige medborger – en dydighed som står i modsætning til den egoistiske eller opportunistiske borger.«

Ove Kaj Pedersen

været til stede. Hverken hos politikere eller menigmand. Drømmen om velfærdssamfundet handler både om at gøre Danmark til et af de bedste steder at leve, men også om de tilladelser, vi har givet hinanden til at afvige fra den – og om den voldsomme statsliggørelse, der har fundet sted for at 'tvinge' drømmen igennem. Det er et paradoks, alle har bidraget til, men få har lyst til at stå ved," siger Ove Kaj Pedersen.

Hvordan forholder du dig selv til den historie?

"Det er på tide, at myten viger for indsigt. Konkurrencestaten er velfærdsstatens foreløbige højdepunkt, og den erkendelse kræver ganske simpelt, at man kender velfærdsstatens historie, og at vi lægger vores erfaringer med den til grund for vores vurdering af den," siger Ove Kaj Pedersen.

Opfordring til idékamp

Ifølge Ove Kaj Pedersen har reformismen forsømt at formulere nye værdier og forny sin egen begrundelse, siden de oprindelige idealer om velfærdssamfundet blev formuleret og efterfølgende kritiseret sønder og sammen. Idékampen blev skrinlagt, for idealerne fra velfærdssamfundet blev betragtet som tilstrækkelige. Men med de mange ideologiske kompromiser fulgte et andet menneskesyn end planlagt: Den opportunistiske person.

"Det er baggrunden for, at vi i dag er havnet i et ideologisk tomrum, og jeg opfordrer derfor til idékamp. Reformismen som ideologi har brug for begrundelser. Vi må vide, hvorfor velfærdsstaten blev reformeret,

hvad målet var, og hvad konsekvenserne blev. Vi har brug for et opgør med myten om velfærdsstaten og med fortiden. Og vi har brug for at formulere de mål og værdier, ud fra hvilke vi nu ønsker at reformere konkurrencestaten. Vi har med andre ord brug for ideologiske ståsteder," siger Ove Kaj Pedersen.

Resultatet af en idékamp er svært at forudsige. Men uanset udfaldet har Ove Kaj Pedersens to idealer for den måde, vi skal udkæmpe den på: 'Bryd konsensus' og 'besind dig!'.

"En idékamp skal trække konfliktlinjerne mellem forskellige menneske- og samfundssyn klart op. Det er altid vigtigt, men særligt vigtigt i det danske samfund. For vi er sædvanligvis så konsensusprægede, at det er vanskeligt at få øje på pluralismen og de forskellige muligheder. Men samtidig må idékampen ikke miste besindelsen og svigte fællesskabet. En dansk idékamp må forpligte sig på at tænke og tydeliggøre, hvilke konsekvenser forskellige måder at reformere konkurrencestaten på har for forholdet mellem individ og fællesskab," understreger han.

Vil du selv deltage i idékampen?

"Jeg foretrækker klart at være analytiker, ikke at være værdikriger. Men omvendt accepterer jeg, at ethvert oplysningsprojekt indgår i en idékamp. Jeg håber, at mine bøger om konkurrencestaten bidrager hertil. Men jeg indrømmer, at jeg ikke har noget særligt stærkt bud på nye ståsteder. Idéernes tomrum er også mit," siger han.

Hvor står fronterne i kampen?

"Jeg tilhører den front, der mener, at reformismen er værd at kæmpe for. Men også at konkurrencestaten må reformeres for at stække opportunismen. Når jeg opfordrer til ideologisk slagsmål, opfordrer jeg konkret til, at progressive, konservative, liberalister og socialister, socialliberale og socialdemokrater, ja, alle progressive, deltager i kampen mod en traditionel konservatisme, der vil status quo frem for forandring, og som tror på, at mennesket er født opportunistisk. Min opfattelse er som udgangspunkt, at kulturkonservatismen udgør den største udfordring for en fornyelse af efterkrigstidens velfærdsprojekt." ■

OVE KAJ PEDERSEN er professor emeritus fra CBS. Forfatter til bogen *Konkurrencestaten* (Gyldendal, 2011), *Markedsstaten* (Hans Reitzels Forlag, 2014) og *Reaktionens tid. Konkurrencestaten mellem reaktion og reform* (Informations Forlag, 2018).